

УДК 330.1: 338.24: 63

Мазуренко О.Р.*кандидат економічних наук,**асистент кафедри фінансів, обліку і контролю**Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя*

ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛІСІВ УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена розгляду особливостей організації державного регулювання лісового господарства в Україні. Проаналізовано українське законодавство, що має здебільшого декларативний характер, та внесено пропозиції щодо покращення концептуальної бази в сфері підтримки розвитку лісового господарства. Основними завданнями дослідження є вирішення питання, як саме підвищити ефективність розвитку вітчизняного лісового господарства шляхом виокремлення причин нестабільності, та формулювання конкретної стратегії щодо покращення рівня розвитку лісового господарства.

Ключові слова: лісова галузь, лісове господарство, законодавство, держава, стратегія, причини, покращення рівня розвитку, функціонування.

Мазуренко О.Р. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЛЕСОВ УКРАИНЫ И СТРАТЕГИЯ ИХ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ

Статья посвящена рассмотрению особенностей организации государственного регулирования лесного хозяйства в Украине. Проведен анализ украинского законодательства, которое в основном имеет декларативный характер, и внесены предложения по улучшению концептуальной базы в сфере поддержки развития лесного хозяйства. Основными задачами исследования является решение вопроса, как повысить эффективность развития отечественного лесного хозяйства путем выделения причин нестабильности, и формулирование конкретной стратегии по улучшению уровня развития лесного хозяйства.

Ключевые слова: лесная отрасль, лесное хозяйство, законодательство, государство, стратегия, причины, улучшения уровня развития, функционирования.

Mazurenok O.R. ECONOMIC VALUE FORESTS OF UKRAINE AND STRATEGY THEIR EFFECTIVE DEVELOPMENT

The article is devoted to the features of state regulation of forest management in Ukraine. The Ukrainian law, which is mostly declarative, and made suggestions for improving the conceptual framework for supporting the development of forestry. The main objectives of the study is to address the issue of how to increase the effectiveness of the national forest by isolating the causes of instability and formulate specific strategies for improving the level of forestry.

Keywords: timber, forestry, law, state, strategy, causes, improving the quality, operation.

Постановка проблеми. Проблема розвитку лісового господарства поступово набуває пріоритетного значення в Україні, оскільки лісова галузь України розвиваються нестабільно, особливо в період економічного спаду в державі. Різке зниження обсягів виробництва продукції потребує застосування дійових стратегій для продуктивного функціонування лісогосподарських підприємств. Одним з аспектів цього питання є вплив державного регулювання на процеси господарської діяльності підприємств лісової галузі. Актуальність і своєчасність цієї проблематики зростає ще й в силу відсутності чіткого законодавчо-нормативного забезпечення у цій сфері. Це й зумовлює необхідність дослідження нормативно-правового регулювання діяльності в лісогосподарській галузі та виокремлення ключових причин виникнення відповідних проблем у розвитку лісового господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та науково-методичні підходи з питань регулювання розвитку сфері лісового господарства досліджували вчені: Абринюк В. М., Вакулик П. Г., Вовчар В. В., Дебринюк Ю. М., Іваницький Б. Г., Мельник О. С., М'якуш І. І., Осмола М. Х., Самоплавський В. І., Шмідт В. Є та ін. Проте питання щодо особливостей формування конкретної стратегії розвитку лісового господарства залишається одним із недостатньо досліджених з точки зору вітчизняних науковців.

Постановка завдання. В сучасних умовах господарювання для лісового господарства України надзвичайно актуальним є завдання ефективного державного регулювання, яке повинно ґрунтуватися на комплексному і системному впровадженні стимулюючих заходів на лісових господарствах, що базуються на законодавчо-нормативній базі політики держа-

ви та конкретній стратегії, щодо покращення рівня розвитку лісового господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліс є єдиним і незамінним джерелом деревини – універсального матеріалу, без якого не може обійтися жодна людина і жодна галузь народного господарства. Незважаючи на те, що з'явилося багато заміників деревини – пластмас, синтетики, металів, проте її значення не зменшується, а, навпаки, зростає, сфера застосування розширюється. Деревина – це будівельний матеріал, паливо, папір, одяг, взуття, лікарські препарати, меблі, харчові продукти, кормові дріжджі, технічний спирт тощо. Понад 25 тис. найменувань промислових виробів і товарів народного споживання виробляють тепер з деревини і з кожним роком їхня кількість збільшується [1].

Близько 0,5 млн. гектарів лісів не надані в користування, знаходяться на землях запасу у незадовільному стані (самовільно вирубуються, гинуть від пожеж, хвороб, шкідників тощо). Невизначене правове підпорядкування понад 400 тис. гектарів по-лезахисних лісових смуг, під захистом яких знаходиться біля 13 млн. гектарів ріллі; матеріальна база лісової науки і освіти не відповідає світовому рівню.

Ключовими характеристиками, що відрізняють Україну від багатьох європейських країн щодо лісів і лісового господарства на сьогоднішній день:

- низький рівень лісистості території країни у порівнянні до загальної площі каїни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що мають істотні відмінності щодо лісорослинних умов їх вирощування;
- система ведення лісового господарства та використання порід деревини;

– орієнтованість лісів здебільшого на екологічне значення та висока їх частка (до 50%) з обмеженим режимом використання;

– високий відсоток заповідних лісів (13,7%), який щороку має тенденцію до зростання;

– історично сформована ситуація з закріпленням лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування більш ніж п'ятдесяти міністерствам, відомствам і організаціям);

– велика площа лісів перебуває у зоні радіоактивного забруднення;

– половина лісів в Україні є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

Приєднання України до пан-європейського процесу щодо збереження і захисту лісів передбачає: забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України щодо лісів; участь у роботі міжнародних лісівничих організацій; вивчення нових технологій і методів організації та ведення лісового господарства; розширення співпраці між науковими і освітніми організаціями, проведення спільних наукових досліджень; обмін експертами, вченими, спеціалістами, стажерами, а також делегаціями в наукових і навчальних цілях та з метою ознайомлення; обмін інформаційними матеріалами; регіональна прикордонна співпраця з метою координації дій щодо обмеження чисельності шкідників лісу, наслідків стихійних лих і лісових пожеж; участь у міжнародних конгресах, конференціях, виставках.

В загальному в Україні діяльність стосовно проведеної будь-яких видів робіт та послуг пов'язаних із використанням лісів регламентується прийнятим у 2005 році Лісовим Кодексом, в якому чітко визначені основні поняття:

Ліс – тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище [1]. Лісова ділянка – ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі [1]. Земельна лісова ділянка – земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства [1].

В ньому також зазначений увесь перелік законів та постанов, які регламентують діяльність щодо ведення лісового господарства.

Лісові відносини в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Лісовим Кодексом, іншими законодавчими актами України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами [1].

У 2006 році Верховною Радою було внесено деякі зміни до Лісового Кодексу, де було змінено завдання та зміст лісового господарства, що суттєво вплинули на подальшу роботу лісових господарств областей.

Організація лісового господарства має своїм завданням забезпечувати ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, цільового призна-

чення, лісорослинних умов, породного складу лісів, а також функцій, які вони виконують [1].

Ведення лісового господарства полягає у здійсненні комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів, що передбачено у статті 63 Лісового Кодексу України.

Також було внесено ряд поправок до статті 59 Лісового Кодексу України стосовно особливості використання земельних лісових ділянок для цілей, пов'язаних із веденням лісового господарства та про права користування лісами. Зміни до чинного Кодексу були підписані президентом України В. Ющенком 8 лютого 2006 року № 3404-IV, в результаті чого даний Кодекс став основним законом, де зазначалося про введення лісового господарства на території України. Дані зміни повинні були зменшити внесення антропогенних речовин у природу та сприяти раціональному використанню лісів. Проте це призвело до видачі інших урядових постанов та наказів, згідно з якими, різко збільшувалися плата за використання надр, лісів у виробничих цілях та тваринного світу.

Після цього було внесено ще кілька поправок до закону, а саме до статті 99 «Про економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів» внаслідок чого нова редакція Кодексу була прийнята у липні 2013 року.

В ній було визначено, що держава здійснює економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів, зокрема шляхом:

– компенсації витрат власникам лісів і лісокористувачам при впровадженні ними заходів щодо розширеного відтворення лісів;

– застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення.

Компенсація витрат проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм.

Підставою для розгляду питання про економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів є заява чи клопотання власників лісів і лісокористувачів до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням лісової ділянки.

Порядок економічного стимулювання впровадження заходів щодо розширеного відтворення лісів встановлює Кабінет Міністрів України.

Підвищення ефективності управління лісовим господарством передбачає [2]:

– передачу лісів, що знаходяться у державній власності, до сфери управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі лісового господарства – Держкомлісгоспу, та посилення його функцій;

– підтримку комунальної власності на ліси в межах населених пунктів;

– підтримку приватної власності на ліси, які створюються на землях, що знаходяться у приватній власності;

– посилення повноважень Державної інспекції з контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів з метою підвищення ефективності ведення лісового господарства всіма лісокористувачами.

На основі положень Концепції передбачається коригування Державної програми «Ліси України» на 2002-2015 роки, в результаті чого до 2015 року пропонується виконати: лісовідновлення на площі

540 тис. гектарів; лісорозведення (створення нових лісів) – 450 тис. гектарів; лісозахисні заходи – 2,6 млн. гектарів; лісовпорядні роботи – 10,6 млн. гектарів. Загальна площа лісів зростає на 4,5%, а запас деревостанів – на 18%. До 2015 року площа лісів може збільшитись на 1 млн. гектарів, а загальний запас деревини становитиме близько 2 млрд. куб. метрів [3].

Усі ці постанови мали б заохотити природокористувачів не лише економічного, але й екологічного та культурно-оздоровчого використання лісів. У даних змінах до чинного кодексу було зазначено ряд можливостей отримання субсидій, податкових та кредитно-фінансових пільг від держави, що мало стимулювати лісокористувачів до раціонального використання лісів.

Відповідно до діючого законодавства України Тернопільська обласна рада п'ятого скликання від 27 травня 2008 року м. Тернополя затвердила «Програму розвитку лісового господарства Тернопільської області» на період до 2015 року. Завданнями якої є:

- розроблення критеріїв ефективного управління лісами;
- збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня;
- нарощування ресурсного та екологічного потенціалу лісів;
- ефективне використання лісових ресурсів в умовах ринкових відносин;
- збереження біологічного різноманіття лісових екосистем;
- підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища, зростаючого техногенного навантаження, змін клімату;
- визначення основних прогностичних показників розвитку лісового господарства області на період до 2015 року;
- забезпечення сталого розвитку лісової галузі області.

На основі програми передбачається що до 2015 року буде забезпечено лісовідновлення на площі 11,7 тис. гектарів, лісорозведення (створення нових

лісів) – 6,35 тис. га. Загальна площа лісів зростає на 0,5%, а запас деревостанів – на 8% і становитиме близько 31,6 млн. куб. м [3].

Контроль за виконанням рішення покладено на постійну комісію Тернопільської обласної ради з питань екологічної політики, природокористування, природно-заповідної справи та сталого розвитку. На сьогоднішній день Тернопільське управління лісового господарства працює за розробленим швейцарсько-українським проектом розвитку лісового господарства FORZA від 12 жовтня 2006 року. FORZA – це перший комплексний лісогосподарський проект технічної співпраці між швейцарським та українським урядами. Увага проекту спрямована на належне управління довкіллям та поліпшення життєвого рівня місцевого населення. В Україні цей проект діє уже два роки. Його впровадження розділено на три окремі фази [16].

Основними кроками, які уже впроваджені: припинено виробництво всієї збиткової продукції переробки, внаслідок чого зупинено роботу деревообробних дільниць в ДП Кременецький ЛГ (дільниці в Суразькому та Волинському лісництвах), в ДП Бережанське ЛГ приміщення цеху переробки передано в оренду, а верстати та обладнання продано на аукціоні згідно дозволу Держкомлісгоспу від 26. 06. 2006 року №04-42/2198. ДП Буцацький ЛГ має домовленості з Польською фірмою «Екстранс» про поетапне технічне переоснащення цеху переробки деревини, згідно якої буде встановлено стрічкочисельний верстат «Вудмайзер» в комплекті з обладнанням для підготовки стрічкових пил, а також лінія для торцювання заготовок фірми «Грегон», що дасть можливість збільшити обсяги виробництва, а отже і реалізації продукції на ринок за незмінних витрат і протягом того ж самого періоду часу. По ДП Чортківський ЛГ проведено заміну стрічкових пил на пили із Стелітовими напайками, що підвищило якість випущеної продукції із другого до першого сорту, а також виведено з експлуатації енергоємні верстати ЦДК-5-3, ЦМ-120, лісопилну раму РГ-200 та кругло палочний верстат КПА-50 та замінено на більш продуктивні і

Таблиця

Обсяги лісовідновлення та лісорозведення в державному лісовому фонді

Показники	Одиниця виміру	2005	2006	2007	2008-2010	2011-2015
Відновлення лісів та лісорозведення в лісовому фонді, в т. ч.	тис. га	0,61	1,28	1,3	5,1	7
1. Висівання та садіння лісу	тис. га	0,54	1,17	1,2	4,8	6,5
2. Створення промислових плантацій	тис. га	0,05	0,18	0,2	0,6	1
3. Реконструкція малоцінних насаджень	тис. га	0,01	0,17	0,1	0,3	0,5
4. Сприяння природному відновленню лісу	тис. га	0,01	0,08	0,1	0,3	0,5
Створення та вирощування селекційно-насіньних об'єктів, в т.ч.	тис. га	0,02	0,75	0,75	2,25	3,75
1. Маточні плантації	тис. га	0,01	0,01	0,01	0,03	0,05
2. Постійні лісонасіньні ділянки	тис. га	0,01	0,38	0,38	1,2	2
Заготівля лісового насіння, в т. ч.	т	22	60	66	100	150
1. Сосни	кг	150	160	150	450	2250
2. Ялини	кг	160	80	150	450	750
3. Дуба	кг	19000	47781	62000	99000	146850
4. Бука	кг	200	47	200	600	1000
Вирощування стандартних сіяньців	млн. шт	10000	9,4	9	30	45
Вирощування стандартних саджанців	тис. шт	500	721	750	2250	3750
Захисне лісорозведення, в т. ч.	тис. га	0,03	0,31	0,45	2,35	4
1. Створення позахисних лісових смуг	тис. га	-	-	-	-	-
2. Створення насаджень на ярах, балках, пісках	тис. га	0,3	0,31	0,45	2,35	4

не затратне обладнання. Щодо сушильного господарства в ДП Чортківський ЛГ – змонтована і працює сушильна камера «Лігнамат-Містрал-30» ємкістю 30 м куб., що значно пришвидшує випуск продукції для її подальшої реалізації.

Основні показники даної програми, які відповідно уже виконані, або ще мають бути досягнуті наведені у таблиці.

Позитивні якісні і кількісні зміни в лісовому фонді сприятимуть оптимізації його вікової структури, що дасть змогу повніше задовольняти потреби суспільства у деревині, інших лісових ресурсах і корисних властивостях лісів.

Існує необхідність розробки конкретної стратегії обумовлена становленням сучасних економічних відносин в державі, потребою подолання розбіжностей між екологічними, економічними і соціальними цілями. Слід забезпечити стабільний розвиток лісового господарства шляхом підвищення ефективності управління, багатоцільового використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу, а також необхідністю збільшення площі лісів до оптимальної.

Основними причинами виникнення проблем є:

- недосконале нормативно-правове законодавство щодо ведення лісового господарства;
- відсутність чітких контролюючих органів управління лісами, що належать до різних форм власності;
- недостатність економічних механізмів стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, охорони, захисту, відновлення лісів;
- різке збільшення антропогенного навантаження на лісові екосистеми; глобальне потепління;
- низький рівень фінансового забезпечення розвитку лісового господарства;
- недосконалість податкової бази, що не враховує довгострокового періоду лісовирощування;
- недостатній попит на зовнішньому ринку вітчизняної продукції;
- ріст самовільних рубок, самозахватів лісових земель, неналежний правовий статус лісової охорони.

Основними завданнями стратегії, щодо покращення рівня розвитку лісового господарства має бути:

- удосконалення нормативно-правового законодавства у галузі лісового господарства у відповідності із міжнародними стандартами;
- оптимізація структури лісгосподарських підприємств та організацій;
- збільшення лісистості території до науково обґрунтованого оптимального рівня;
- зростання ресурсного і екологічного потенціалу лісів шляхом проведення стимулюючих заходів;
- забезпечення біологічного різноманіття лісових порід;
- створення відповідних програм щодо посилення стійкості лісів до негативних чинників навколиш-

нього середовища, зростаючого антропогенного навантаження та зміни клімату;

- ефективне використання ресурсного потенціалу на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- запровадження чіткого економічно-фінансового механізму сприяння розвитку лісових фондів держави;
- підвищення прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах;
- підвищення методів розвитку лісгосподарської науки і освіти;
- розширення міжнародного співробітництва;
- інформування громадськості про стан лісового господарства, екологічне виховання населення.

Висновки з проведеного дослідження. Хоча нормативно-правове законодавство України є нечітким, подекуди незрозумілим, особливо для іноземних інвесторів, і має переважно декларативний характер, органи державної влади все ж таки намагаються провести певну реорганізацію, яка б сприяла розвитку лісової галузі.

Першочерговими завданнями державної політики в підтримці лісового господарства мають бути: надання податкових пільг та кредитів на пільгових умовах, здійснення державних замовлень на вітчизняну продукцію, цільове фінансування у виробництво із застосуванням новітніх технологій.

Для того щоб відбулися певні ефективні зміни, уряду слід створити експертну групу, яка б реформувала існуючу нормативно-правову базу галузі лісового господарства у відповідності з діючими та перспективними вимогами Європейського Союзу і світових стандартів та контролювала її дотримання.

Якщо ці та інші заходи будуть реалізовані впродовж короткого періоду часу, то реформування лісового господарства з використанням позитивного вітчизняного та міжнародного досвіду у поєднанні із заходами державної підтримки, а також впровадження ринкових механізмів у лісовому господарстві приведе до збереження лісів, їх природньому відтворенню та економічним вигодам країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лісовий кодекс України від 27.07.2013 № 3852-ХІІ.
2. Постанова Верховної Ради від 12. 02. 2006 «Державна політика підтримки бізнесу».
3. Вовчар В. В. «Тенденції розвитку лісу»// Всеукраїнська галузева газета «Деревообробник». – 2008. – № 21. – С. 21-24.
4. Абринюк В. М., Вакулик П. Г., Самоплавський В. І./Абринюк В. М., Вакулик П. Г., Самоплавський В. І. – «Лісовідновлення та лісорозведення в Україні». – Харків : «Прапор», 2006. – 384 с.
5. Вакулик П. Г., Самоплавський В. І. / Вакулик П. Г., Самоплавський В. І. – «Лісовідновлення і лісорозведення в рівнинних районах України». – Фастів : Поліфаст, 2008. – 507 с.
6. Дебринюк Ю. М., Осмола М. Х., М'якуш І. І., Мельник О. С. / Дебринюк Ю. М., Осмола М. Х., М'якуш І. І., Мельник О. С. – «Лісовирощування в західному регіоні України». – Львів : «Світ», 1998. – 407 с.